

УДК 911.3

В. Яворська, канд. геогр. наук, доц.  
Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, Одеса

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

*В роботі розглядаються методологічні принципи дослідження геодемографічних процесів. В соціально-економіко-географічному аспекті геодемографічний процес є функцією багатьох аргументів – населення, виробництва, соціальної та культурної сфери, природного середовища. В роботі акцентується на вивчення регіональних геодемографічних процесів. Одна з головних цільових настанов геодемографічних досліджень полягає у розробленні державної регіональної геодемографічної політики. Розроблена загальна методологічна схема досліджень регіональних геодемографічних процесів.*

*Ключові слова: геодемографічний процес, регіональна геодемографічна політика, регіональна геодемографічна ситуація, геодемографічна ситуація, розселення населення, статеві-вікові групи.*

**Постановка проблеми.** Нині існує гостра потреба у розробленні методологічної схеми досліджень регіональних геодемографічних процесів (ГДП), обґрунтуванні нових підходів, алгоритмів, методів комплексного аналізу стану демографічних процесів регіону. На наш погляд, важливою складовою у проведенні досліджень сучасного стану регіональних ГДП є застосування комплексного підходу. Тут головна увага повинна звертатися на вивчення геодемографічних процесів – розвиток поселень і динаміку кількості населення на певній території, його якісні і кількісні зміни, спрямованість і характерні риси трансформаційних процесів, питання міграційного руху тощо.

Процеси відтворення та рух населення називають демографічними процесами (ДП). Демографи аналізують залежність демографічних процесів для різних соціумів – від окремих родин до країн, різних соціальних груп, вікових когорт тощо. Рух населення вивчають залежно від кількісних і якісних характеристик соціумів, від демографічних ситуацій, від соціально-економічних станів. У більшості випадків демографічні процеси мають певну територіальну прив'язку, яку розглядають як зовнішню і формальну ознаку, що безпосередньо не впливає на особливості відтворення населення.

**Мета дослідження:** розглянути методологічні засади дослідження геодемографічних процесів та розробити загальну методологічну схему досліджень регіональних геодемографічних процесів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різноманітний вклад в розробку проблеми, який був зроблений в попередні періоди вітчизняними та зарубіжними дослідниками. В наукових працях М.П.Демченко, В.О.Джамана, І.М. Дудника, Ф.Д.Заставного, Е.М. Лібанової, Т.М.Палій, Т.В. Панасенко, В.П.Піскунова, І.М. Прибиткової, Ю.І. Пітюренко, І.П. Рябова, Г.Г. Старостенко, В.С.Штещенко, Л.М. Тарангул, М.І.Фашевського, О.У.Хомри, Л.В.Чуйко та багатьох інших вітчизняних науковців детально аналізуються особливості сучасного геодемографічного розвитку України в цілому та окремих її регіонів, обґрунтовуються можливі варіанти подальшої трансформації демографічних процесів. Значний вклад в розробку теоретичних і методичних проблем геодемографічної науки внесли такі відомі російські демографи і економіко-географи як Д.І.Валентей, А.Г.Вишневський, А.Г. Волков, Н.В. Зверева, С.В.Соболева, Б.Н.Урланіс, Б.С.Хорев, В.М. Федоров і багато інших. В наукових працях зазначених авторів основні зусилля були спрямовані, головним чином, на вивчення особливостей геодемографічної проблематики в її статичному стані – аналіз населення і розселення як фіксованих явищ. Недостатня увага приділялась вивченню динаміки, змін, розвитку дослідженого геодемографічного процесу.

**Виклад основного матеріалу.** Нове для вітчизняної географії населення поняття "геодемографічний

процес" (ГДП) позначає новий підхід до вивчення демографічних процесів співставно з територією, в межах якої вони формуються і протікають. Демографічні процеси представляють закономірності руху населення в залежності від складу населення та демографічних ситуацій, геодемографічні процеси показують особливості відтворення і розвитку народонаселення залежно від комплексу історико-цивілізаційних, природно-географічних, соціально-економічних, етнокультурних, політичних передумов і чинників конкретних територій – країн і регіонів. У геодемографічних дослідженнях територіальні особливості руху населення стають головною ознакою для подальшої систематики, класифікації і типізації демографічних процесів, які у такому контексті тепер називають геодемографічними.

ГДП як нове поняття потребує методологічної розробки свого концептуально-термінологічного апарату та визначення методичних можливостей. В першу чергу, необхідно змістовно і функціонально розмежувати ДП та ГДП. Надалі потрібно визначити евристичний потенціал ГДП як базового поняття геодемографії і встановити головні напрямки і предметні області його застосування як методичного інструменту.

Не зважаючи на численні розробки у методології демографічних досліджень, зокрема демографічних процесів, залишаються невирішеними багато питань теоретичного і практичного характеру. Сучасна депопуляція населення України, негативні тенденції демографічного розвитку, що охопили більшість її регіонів гостро потребують розробки нових теоретичних і науково-методичних підходів до вивчення особливостей демографічних процесів в країні в цілому і окремі її регіонах. На нашу думку, чи не найслабкішою ланкою географії населення залишаються динамічні й часові аспекти. Демографи традиційно користуються поняттям "руху населення", його кількісними і якісними змінами. Звичайним став аналіз демографічної обстановки чи ситуації в певному регіоні – геодемографічної ситуації. Методом порівняння основних демографічних характеристик на різний час або ж співставленням різночасових геодемографічних ситуацій встановлюють певні зміни й тенденції розвитку населення. Географи впритул підійшли до введення принципово-нового поняття – геодемографічний процес та його практичного використання.

Демографи визначають закономірність руху населення та демографічних процесів у залежності від складу населення та умов його проживання і життєдіяльності. У багатьох випадках демографічні процеси мають політико-адміністративну та адміністративно-територіальну прив'язку, але територіальна приналежність не слугує визначальною ознакою і головною передумовою демографічного розвитку. Її звичайно розглядають як зовнішню ознаку для порівняння різних демографічних ситуацій демографічних процесів.

Демографічна ситуація – сукупність умов і чинників, що визначають особливості руху населення, демографічного процесу для даної групи населення (населення даної адміністративно-територіальної одиниці, соціальної групи, статеві-вікової групи – когорти, етнічної групи, конфесійної групи та ін.).

Географія населення – визначає свою предметну область як розміщення населення – розселення населення, екістику. Предметом дослідження за таким підходом виступають поселення – міські та сільські, а також системи розселення (територіальні системи розселення) різних рівнів – національного, регіонального, субрегіонального, локального. За цим напрямом існує гостра предметна колізія географії населення. Системи розселення являють собою об'єктивні історико-географічні формування, що мають глибоку регіональну вкоріненість і багаторівневу територіальну організацію. На даний час лише два рівні систем розселення мають такі ознаки – національна система розселення, визначена державними кордонами, та локальні системи розселення, представлені окремими поселеннями. Територіальні системи розселення регіонального і субрегіонального рівня на даний час чіткої історико-географічної прив'язки не мають. Вони структуровані за адміністративно-територіальним поділом на системи розселення області (регіональні), міжрайонні та районні. Чинний адміністративно-територіальний устрій практично не враховує історико-географічну регіоналізацію країни. Одне із актуальних завдань становлення регіональної політики в Україні полягає саме в адміністративно-територіальній реформі, яка стикнує новий АТУ країни з її історико-географічною регіоналізацією.

На стику демографії, географії та регіональної економіки формується новий науковий напрям – геодемографія. Демографія вивчає соціально-демографічні закономірності руху населення, геодемографія визначає предметну область як територіальні, зокрема регіональні відмінності демографічних процесів, як залежність демографічного розвитку території від особливостей її історико-географічних, етно-культурних, геополітичних, природно-ресурсних, соціально-економічних передумов, від рівнів господарського освоєння території та, її планувальної організації. Об'єктом дослідження геодемографії виступають не традиційні демографічні процеси, а їх територіальні (регіональні) різновиди, які називають геодемографічними процесами.

В літературі поширене поняття "демографічний процес". Але його визначення лишається ще фрагментарним. Наприклад, за І.М.Прибитковою, демографічний процес – "це послідовність однойменних подій у житті людей, яка має значення для зміни їх генерацій". І далі: "Головні демографічні процеси – народжуваність, смертність, шлюбність, припинення шлюбу, міграції" [6]. Комплексному і більш ефективному вивченню складних соціально-демографічних проблем на сучасному етапі розвитку суспільства можуть сприяти, на нашу думку, науково-методичні підходи, які базуються на застосуванні такої категорії як "геодемографічний процес" (ГДП). Вперше на концептуальному рівні поняття "геодемографічний процес" в широкий науковий обіг в економіко-географічній літературі було введено О.Г.Топчієвим (1989, 1993 рр.) [7]. У тезисній формі основні положення концепції геодемографічного процесу можна сформулювати так:

– геодемографічний процес слід розуміти не як традиційне співставлення показників природного руху населення на різні дати, не як послідовну зміну демографічних подій в певний час, а як єдиний, цілісний безпе-

рервний соціальний процес зі своїми характеристиками, параметрами, напрямками;

– геодемографічний процес – предмет вивчення економічної і соціальної географії. Основні підходи економіко-географічного дослідження геодемографічного процесу знаходяться в межах таких напрямів як економіко-демографічний, соціально-демографічний, етно-демографічний, еколого-демографічний, демографічний;

– сутність геодемографічного процесу полягає в тому, що він визначає "траєкторію" розвитку соціально-демографічних факторів і чинників, які формують його якісний тип, в якому можуть бути виділені підтипи, які дадуть можливість більш глибоко і змістовно вивчати біжучі процеси, на певній території;

– всі компоненти (складові) частини геодемографічного процесу певною мірою пов'язані з закономірностями і формами територіальної організації населення. Це насамперед його стан, розміщення, густина розселення, структура зайнятості і інше;

– геодемографічний процес має просторове виявлення, просторову диференціацію в межах певних демографічних систем різних ієрархічних рівнів і масштабів;

– геодемографічний процес як цілісний єдиний процес має певні функції, відіграє конкретну роль в територіальній організації населення регіону будь-якого ієрархічного рангу. В той же час закономірність і особливості розвитку територіальної структури населення, його територіальної організації впливає в певній мірі на своєрідність геодемографічного процесу, впливає на визначення його типу і підтипу.

– геодемографічний процес за своєю суттєвістю поняття динамічне. Його складові компоненти знаходяться в стані безперервного руху, зміни, розвитку. На певному етапі свого часового розвитку, руху, він створює під впливом багатфакторних чинників певну статичну демографічну ситуацію;

– суспільно-географічне дослідження геодемографічного процесу передбачає аналіз територіального поєднання природних, історико-географічних, етнонаціональних, умов життєдіяльності населення, характеру їх впливу на демовідтворювальні характеристики конкретної сукупності людей в межах конкретної демографічної системи;

– геодемографічний процес – досить складна багатоконпонентна категорія. Це поняття вміщує в себе не тільки демографічні події в нашому "класичному" розумінні – народжуваність, смертність, шлюбність тощо, а і вплив на них якості довкілля, розвиток соціальної сфери, етнонаціональні традиції населення і інше;

– геодемографічний процес є досить інерційною категорією. Але при певних незвичайних (екстремальних) умовах його параметри можуть змінюватись досить суттєво навіть в короткі проміжки часу (наприклад вплив на ГДП економічних, екологічних, політичних і інших кризових явищ), тобто ГДП досить "відчутно" реагує на суттєві зовнішні чинники, при цьому він трансформує звичайну "спокійну" демографічну систему в новий тип, який буде в певній мірі ідентифікувати впливові явища на характері внутрішньої своєї структури;

Геодемографічний процес (ГДП) – це часовий розвиток населення на певній території, його кількісні й якісні зміни, загальний напрямок і характер таких змін. У широкому розумінні ГДП охоплює й зміни у просторовому розподілі населення, тенденції розвитку його розселення. Але перш за все ГДП представляє "часову траєкторію" розвитку населення певної території, тенденції його кількісних і якісних змін. Як вже зазначалось, такі тенденції можна виявити методом порівняння геодемографічних ситуацій даної території на різні да-

ти. Але такий підхід за всіх умов не актуалізує поняття ГДП, не інтегрує численні зміни й тенденції в суспільно-географічний процес [7].

Визначення методологічних принципів дослідження типології геодемографічних процесів передусім передбачає визначення вихідних теоретичних положень як основи будь якого наукового аналізу.

Метою геодемографічного аналізу є оцінка масштабів та особливостей соціально-демографічних процесів, співставно зконкретною територією, з'ясування їх закономірностей і причинонаслідкових зв'язків, а також передбачення їх подальшого розвитку. Кількісна оцінка цих процесів здійснюється з обов'язковим урахуванням їх якісних особливостей. Сутність геодемографічного процесу ГДП розкривається аналізом територіальних поєднань природних, історичних, етнічних. Економічних та соціальних умов і факторів, які прямо чи опосередковано впливають на процес відтворення населення.

В соціально-економіко-географічному аспекті ГДП є функцією багатьох аргументів – населення, виробництва, соціальної та культурної сфери, природного середовища. Населення створює певну базу для демографічного процесу. Виробнича та соціальна сфери в поєднанні з природно-історичними умовами формує своєрідне середовище життєдіяльності та розселення населення.

Геодемографічний процес проявляється у вигляді постійного розвитку та послідовних переходів від однієї соціально-демографічної ситуації до другої, від одних територіальних структур відтворення населення до других. Таким чином, геодемографічна ситуація відбиває фіксовані параметри, а геодемографічний процес – траєкторію і стадійність розвитку територіальних структур відтворення населення. Особливої уваги заслуговує цілісна якісна характеристика ГДП, яка визначає його тип.

Коротко представимо головні методологічні принципи дослідження регіональних геодемографічних процесів (ГДП).

ГДП – не сукупність різних ДП в межах певної території. Це поняття представляє інтегрований демографічний розвиток даної території, геодемографічний процес що протікає у її межах.

ГДП – це не послідовність показників руху населення на певні дати, не множина різночасових демографічних ситуацій, за допомогою яких традиційно аналізують демографічний розвиток соціумів та адміністративно-територіальних одиниць. Ми розуміємо ГДП як особливий і цілісний суспільно-географічний процес, що поєднує географічні передумови території з її регіональним соціально-економічним розвитком і відтворенням населення.

Цілісний ГДП має свої передумови і фактори, складові елементи, хронологічну послідовність і структуру, підлягає спеціальним методам аналізу і прогнозування.

ГДП як своєрідний і цілісний об'єкт суспільно-географічного дослідження зі своїми характеристиками і показниками підлягає відповідній геопросторовій систематичі і типології.

У вітчизняній географії населення розроблене нове поняття – територіальні демовідтворювальні системи (ТДВС), які позначають територіальний (регіональний) демовідтворювальний комплекс, що інтегрує соціум з реальною демографічною ситуацією території (О.У. Хомра). Донедавна це називали "Населенням регіону". О.У. Хомра показав необхідність нового поняття, у якому соціум розглядають у комплексі всіх передумов і чинників демографічного розвитку регіону, і нині ТДВС вже становить реальний об'єкт дослідження геодемографії [11].

ГДП визначає "траєкторію" демографічного розвитку регіону і участь у її формуванні всіх передумов і чинників руху населення. Такий підхід визначає чітку констру-

ктивну спрямованість геодемографічних досліджень, регіональної геодемографічної політики.

Територіальна демовідтворювальна система (ТДВС) – концептуальний предмет геодемографічних досліджень, який потребує розробки власної концептуально-понятійної системи та багаторівневої таксономізації. ТДВС повинно мати ознаки регіональної історико-географічної приналежності, що становить її генетичну основу, чітку прив'язку до систем розселення, враховувати чинний адміністративно-територіальний устрій та його необхідне й можливе реформування, входити до певного соціально-господарського комплексу чи певної системи таких комплексів, мати єдину транспортну систему.

ТДВС може мати ознаки певної ландшафтної та природно-ресурсної однорідності, характерний набір головних видів природокористування та певне їх співвідношення. Спільність видів і форм природокористування, єдиний соціально-економічний комплекс, однакова ландшафтна і природно-ресурсна основа спричиняють однотипові проблеми охорони природи і довкілля, формують типову екологічну ситуацію.

Такий перелік діагностичних ознак ТДВС поки що зберігає концептуальний і постановочний характер. У даному дослідженні геодемографічні процеси ми розглядаємо у регіональному аспекті співставно з обласним поділом країни та АРК. Обласні соціально-економічні та демовідтворювальні комплекси зберігають свою адміністративно-територіальну прив'язку і наданий час не узгодженні з концепцією ТДВС.

Методологічним стрижнем геодемографії виступає концепція (парадигма) територіальних демовідтворювальних систем – ТДВС (О.У.Хомра) [11]. Територіальні відміни відтворення і руху населення множинні і багатоаспектні. В ідеалі їх слід розглядати за об'єктивними ТДВС різних рівнів. На жаль, концепція ТДВС ще зберігає постановочний характер. Реальні територіальні соціуми, які можна розглядати як ТДВС, на нашу думку існують на двох рівнях – загальнодержавному (національна ТДВС) та локальному (ТДВС окремого поселення). Найбільш складним є виділення ТДВС регіонального рівня. На даний час регіональні системи розселення мають жорстку прив'язку до адміністративно-територіального поділу. Виділення обласних і районних систем розселення виправдано вже тим, що області і райони мають органи влади, які тою чи іншою мірою управляють соціально-економічним, а відтак і демографічним розвитком своїх територій. З другого боку, сучасний адміністративно-територіальний устрій країни має багато проблем і потребує як найшвидшого реформування. Ми неодноразово наголошували необхідність розроблення нової мережі регіональних систем розселення з обов'язковою її прив'язкою до історико-географічної регіоналізації країни.

Методологічні орієнтири для подолання в геодемографічних дослідженнях колізії між сучасною прив'язкою територіальних систем розселення і концепцією ТДВС з її регіональною історико-географічною основою такі. В Україні проголошена (2000р.) необхідність адміністративно-територіальної реформи у комплексі регіоналізації країни. Реалізація такої реформи означатиме створення нової територіальної основи державної регіональної політики шляхом регіоналізації країни. В цьому разі концепція ТДВС одержить реальне суспільно-географічне підґрунтя щодо свого впровадження у практику геодемографічних досліджень.

Важливим методологічним принципом дослідження ГДП є безпосередній зв'язок концепції ГДП з регіональною економікою та регіональною політикою. Регіональна політика, позначена в Україні у 2001 р. Указом Президе-

нта України, потребує офіційної регіоналізації країни як обов'язкової умови входження України до ЄС. На даний час головними документами, що регламентують регіональний розвиток країни, є "Концепція державної регіональної політики" (2001 р.) та "Стратегія соціально-економічного розвитку України та її регіонів на період до 2015 р". Одночасно в Україні реалізується державна демографічна політика, яка у контексті даного дослідження повинна отримати своє регіональне обґрунтування і яку ми називаємо регіональною геодемографічною політикою.

Одна з головних цільових настанов геодемографічних досліджень полягає у розробленні державної регіональної геодемографічної політики. Така орієнтація зумовлює наступні методологічні вимоги. По-перше, геодемографічні дослідження повинні повною мірою враховувати головні напрями і положення державної соціально-економічної політики, її стратегії, концепції, програми, плани і зокрема державну демографічну та етнопольову політику. По-друге, регіональна геодемографічна політика потребує повного і комплексного знайомства з природою населення, господарством, державним і політичним життям регіонів, концепціями і стратегіями їх соціально-економічного розвитку.

На даний час територіальною основою державної регіональної політики виступає чинний адміністративно-територіальний устрій. Регіональні геодемографічні дослідження у даній роботі проведенні співставно з поділом країни на області та АРК. Провідний методологічний принцип, що пов'язує дану програму досліджень з концепцією ТДВС ми визначаємо так: у кожному регіоні – області, АРК, необхідно проаналізувати й оцінити ступінь сформованості його ТДВС; якою мірою регіональний демовідтворювальний комплекс відповідає ознакам ТДВС і які першочергові кроки слід зробити вже у контексті регіональної геодемографічної політики для формування більш цілісної й ефективної ТДВС.

Регіональні ГДП формуються і протікають в межах конкретних територій, що мають свої передумови і чинники відтворення і руху населення. У формалізованому аспекті кожний ГДП має свій фазовий (ознаковий) простір, і завдання дослідника – визначити перелік ознак, чинників, передумов і т.ін., які формують даний ГДП.

Базовою характеристикою для дослідження регіональних ГДП слугує докладна геодемографічна ситуація в регіонах, яку у такому контексті ми називаємо регіональною геодемографічною ситуацією. Загальна методична схема опису демографічної/геодемографічної ситуації добре відома [3, 5]. З огляду на дослідження регіональних ГДП слід уважно розмежувати показники, що характеризують демографічну ситуацію на загальнодержавному (національному) рівнях. І ще одне методологічне зауваження: для кожного регіону доречно було б порівняти різночасові демографічні ситуації в разі наявності відповідних матеріалів. Таке порівняння дає загальне представлення про динаміку демовідтворювальних процесів у регіоні. Із великої сукупності показників демографічної ситуації на особливу увагу заслуговують характеристики що представляють демовідтворювальну якість населення. Серед них природний приріст, сальдо міграції, загальний приріст, статеві структура населення.

Значний вплив на регіональні ГДП мають процеси урбанізації та їх регіональні різновиди.

Загальні оцінки соціально-економічної ситуації у регіонах представлені показниками регіонального валово-

го продукту, рівнями доходів населення і багатьма іншими характеристиками. Останніми роками в Україні впроваджена міжнародна програма ПРООН згідно якої ведеться постійний моніторинг якості життя населення міст і регіонів.

Сучасна методологічна вимога щодо досліджень ГДП – посилення їх змістовної комплексності, пошук інтегрованих оцінок і прогнозів розвитку. Практика вивчення ГДП у вітчизняній географії населення робить перші кроки [7]. Показово, що в ній переважають кількісні показники природного і механічного руху населення, для яких визначають узагальнені характеристики та їх тренди, а прогнозування ведуть методами пересувок когорт та апромаксимацій. Приходить час включити в аналіз ГДП і якісні показники статеві-вікової структури населення, наявні в ній структурні диспропорції та деформації. На особливу увагу заслуговують в аналізі ГДП демографічні хвилі, які являють собою деформовані – суттєво зменшені (втрати) чи збільшені (притік) когорти населення, що послідовно переміщуються із однієї вікової групи в наступну. У демографічній літературі проблема впливу статево-вікової структури населення на динаміку його чисельності розглядається уважніше, але теж ще недостатньо [3, 6]. Одна з цікавих настанов даної роботи полягає саме у пошуках методичних підходів щодо врахування структурних деформацій і демографічних хвиль у регіональних ГДП.

Вивчення регіональних ГДП являє собою багатоаспектний і складний процес й непіддатний однозначному визначенню, його можна характеризувати з різних боків і точок зору. Комплексне вивчення ГДП та його розвитку передбачає збирання, систематизацію, узагальнення та аналіз великого обсягу різнобічної інформації за допомогою різних методів. Це дозволяє скласти об'єктивну оцінку ГДП у контексті суспільного та економічного розвитку країни.

Чисельність та склад населення під впливом ряду соціально-економічних факторів весь час змінюється у часі: люди народжуються і вмирають, переїжджають на нове місце проживання, закінчують школи та вищі навчальні заклади, отримують нові професії, вступають у шлюбні відносини та припиняють їх. Іншими словами, змінюється не тільки загальна чисельність, але і її склад.

Загальна методологічна схема дослідження регіонального ГДП представлена на рисунку 1 у контексті демографічного розвитку регіону ГДП являє собою поступальний рух від однієї демографічної ситуації до другої. Стосовно конкретного регіону це перехід від геодемографічної ситуації -1 до геодемографічної ситуації-2. Складові ГДП поділені на дві групи: 1) кількісні зміни населення регіону, зумовлені природним і механічним рухом населення; 2) якісні зміни населення представлені трансформацією його статево-вікової структури, (епізодичні втрати чи зростання населення на різних етапах демографічного розвитку регіону) та демографічними хвилями від попередніх деформацій. Кількісні та якісні зміни формують демовідтворювальну якість населення регіону та його геодемографічний (демовідтворювальний) потенціал.

Важливою складовою ГДП виступає його траєкторія, яку найбільш повно характеризує статистичний тип розподілу, а також статистичні параметри графіку ГДП: загальний тренд, амплітуда, темпи динаміки, варіації, більша менша структурованість ГДП на окремі ланки тощо.

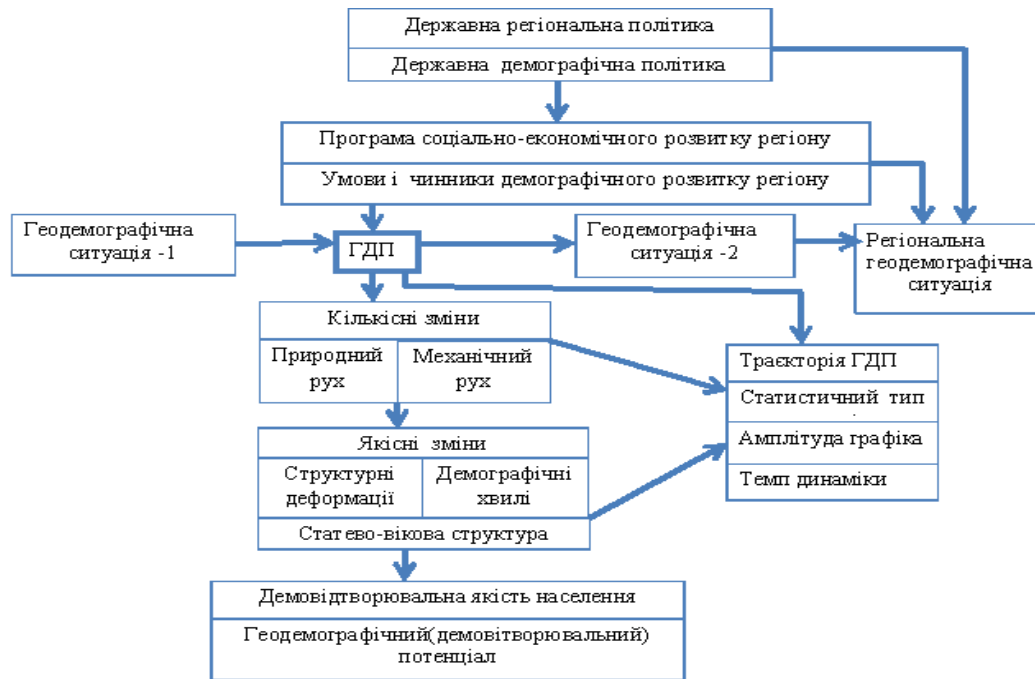


Рис. 1. Загальна методологічна схема досліджень регіональних геодемографічних процесів (ГДП)

**Висновки.** На основі проведеної роботи визначено, що дослідження регіональних ГДП необхідно узгоджувати з відповідними положеннями державної регіональної та демографічної політики, а також з концепціями соціально-економічного розвитку регіонів, з передумовами і особливостями демографічного розвитку всіх регіонів. Кінцевим продуктом дослідження регіонального ГДП є обґрунтування регіональної геодемографічної політики.

**Список використаних джерел**

1. Грінченко А. Ю. Пріоритетні напрями регіональної демографічної політики / А. Ю. Грінченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.nbuv.gov.ua/portal/chem\\_biol/nvnaui/2010\\_154\\_2/10gai.Pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnaui/2010_154_2/10gai.Pdf)  
 2. Демография: учебник / [под общ. ред. Н. А. Волгина]. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: РАГС, 2007. – 440 с.  
 3. Джаман В. О. До проблеми територіальних особливостей демографічних процесів в Україні // Український географічний журнал // О.В. Джаман. – 1998. – № 3. – С. 13-18.

4. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. / [за ред. Е.М. Лібанової]. – К.: УЦРС, 2006. – 138 с.  
 5. Муромцева Ю.І. Демографія: навч. посіб. / Ю.І. Муромцева. – К.: Кондор, 2009. – 300 с.  
 6. Прибиткова І.М. Основи демографії // І.М. Прибиткова – К.: АртЕК, 1995. – 254 с.  
 7. Топчієв О.Г. Геодемографічний процес: зміст і функції поняття. // Український географічний журнал. // О. Г. Топчієв, С. Б. Куделіна, В. В. Яворська. – 2000. – № 2. – С. 25-27.  
 8. Топчієв О. Г. Теоретичні постулати нового адміністративно-територіального устрою України. Зб. наукових праць: Наукові пошуки географічної громадськості: вчора, сьогодні, завтра / О. Г. Топчієв, В. В. Яворська. – Луганськ: Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2009. – С.29-32.  
 9. Указ Президента України № 341/2001 Про Концепцію державної регіональної політики від 25.05.2001. <http://www.uapravo.net>.  
 10. Хомра А. У. Демогеография: становление предмета и метода // Демографические исследования: Сб. науч. тр. // А. У. Хомра – 1988. – Вып 12. – С. 46-53. Хомра А.У. Региональная демография // Система знаний о народонаселении / А. У. Хомра – М.: 1991. – С. 126-132.

Надійшла до редколегії 17.10.13

В. Яворская, канд. геогр. наук, доц.  
 Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Одесса

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ГЕОДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ**

*В работе рассматриваются методологические принципы исследования геодемографических процессов. В социально-экономико-географическом аспекте геодемографический процесс является функцией многих аргументов – населения, производства, социальной и культурной сферы, природной среды. В работе акцентируется на изучении региональных геодемографических процессов. Одна из главных целевых установок геодемографических исследований заключается в разработке государственной региональной геодемографической политики. Разработана общая методологическая схема исследований региональных геодемографических процессов.*

*Ключевые слова: геодемографический процесс, региональная геодемографическая политика региональной геодемографической ситуации, геодемографическая ситуация, расселения населения, поло-возрастные группы.*

Yavorska V. PhD, Senior Lecturer  
 Odessa I.I.Mechnikov national university, Odessa

**METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF INVESTIGATION OF GEODEMOGRAPHIC PROCESSES**

*This paper considers the methodological principles of investigation of geodemographic processes. In the socio-economic and geographical aspects geodemographic processes is a function of many arguments – population, production, social and cultural spheres, and the environment. This paper is focused on the study of regional geodemographic processes. One of the main target instruction of geodemographic investigations is the development of state regional geodemographic policy. Developed general methodological scheme of regional investigation of geodemographic processes.*

*Keywords: geodemographic process, regional geodemographic policy, geodemographic situation, resettlement of population, gender and age groups.*